

Domaniczky Endre
Közigazgatási jogásznak indult...
Mádl Ferenc a pécsi jogi karon (1951-1953)

Köztudott, hogy Mádl Ferenc, a Magyar Köztársaság második elnöke, a nemzetközi hírű jogtudós, a Magyar Tudományos Akadémia tagja a baranyai megyeszékhelyen kezdte meg jogi tanulmányait. Az azonban máig kevésbé ismert, hogy mivel töltötte itt az idejét, és egyáltalán: miért távozott innét – idő előtt – Budapestre. Az információhiány fő oka az érintett szerénységében keresendő, Mádl ugyanis egész életében kerülte a rivaldafényt, és ritkán beszélt a fiatalkoráról. Baráti köréről, az őt egyetemistaként foglalkoztató gondolatokról, a családjából magával hozott közélet iránti érdeklődéséről pedig szinte egyáltalán nem nyilatkozott.

Fentiek miatt a pécsi évek értékelésére csak a Mádl-hagyaték 2019-ben meginduló feldolgozása kapcsán kerülhetett sor. Jelen tanulmányban az eseménytörténet fényében igyekszem megvonni ennek az időszaknak a mérlegét, és utalni – amennyiben ez a forrásanyag alapján lehetséges – a későbbi tudományos és közéleti pályafutással való kapcsolódási pontokra.

1. Hogyan lesz egy parasztgazda fiából joghallgató?

Mádl Ferenc régi földműves családba született. Ősei két évszázaddal korábban érkeztek Németország nyugati feléből a Dunántúlra. Mádl édesapja és két apai nagybátyja voltak családon belül az elsők, akik tanulhattak. A három fivér mindegyike gyorsan átlátta az oktatásnak a társadalmi státuszváltásra gyakorolt jelentős hatását, s nemcsak az iskolában, hanem azon kívül is, szinte egész életükben képezték magukat. Bár Mádl Ferenc apja ebben – az önképzésben – élen járt, minden nehézség ellenére hűséges maradt a földhöz és a családi tradíciókhoz. A kis Feri és öt testvére így egy olyan parasztcsaládban nőtt fel, ahol a betűnek, a könyvnek és az írásnak tekintélye volt.

A 20. század elején Mádl mindkét nagyapja szerencsét próbált az Újvilágban, ám – eszmékkel és történetekkel megrakottan – visszatértek. Tőlük hallott a gyermek először Abraham Lincolnról, aki hamarosan egyik legfontosabb példaképe lett. Már Veszprémben elkezdett dolgozni az elnök életrajzán, és ezt a munkát Pécssett – számos fordítás elkészítése és kiterjedt könyvtári anyaggyűjtés révén – is folytatta.

Családon belül a döntés egyértelmű volt: a szülők minden gyermeküket taníttatni akarták, lehetőség szerint – és ez a korban nagy szó volt! – egyetemi diplomát adva a kezükbe. A kitűnően tanuló Mádl számára, aki az érettségi előtt humán tagozatos osztályba járt, a továbbtanulásnál a társadalomtudományok jöttek számításba. Első helyen – egyértelműen Lincoln, illetve a magyar reformkor nagy alakjainak hatására, akik közül sokan jogi végzettséget szereztek – a jogi tanulmányok, de második helyen – mint azt a fennmaradt jelentkezési lapja is bizonyítja – megjelölte a történelem szakot is.¹

---

¹ Mádl Ferenc jelentkezési lapja (ELTE EL 7. ÁJK p., Személyi iratgyűjtő 1951–1966. Marsó-Mádl).

Neki azonban kitűnő érettségivel² és „paraszti származással”³ nem volt szüksége kerülőutakra. Azonnal felvették a jogi karra. Mivel lakóhelye, Bánd ekkoriban a pécsi egyetem beiskolázási körzetébe tartozott, 1951 őszén itt kezdte meg a tanulmányait.

2. A pécsi jogi kar a 20. század közepén

Mádl gimnáziumi és egyetemi évei nagyrészt a Rákosi-rendszer időszakára estek. Amint a kommunista berendezkedés egyértelművé vált, megkezdődött a korábbi társadalmi rend szétzúzása, és ennek keretében a közép- és felsőoktatás átalakítása is. Az új rendszerrel Mádl már a veszprémi piarista gimnázium államosításakor, 1948-ban szembesült.

Három évvel később, amikor Pécsre költözött, már az új felsőoktatási struktúrában kezdte meg tanulmányait. Az egyetem azonban – talán mérete miatt is – jobban ellenállt a változásoknak, mint a veszprémi gimnázium. Bár a tanári karban már megjelentek az „ejtőernyősök”, és megkezdődött az új, rendszerkonform tananyag kidolgozása is, a régi professzorátus pozíciói lassanként szorultak csak vissza. Mádl pécsi évei ebben a „kohabitációs időszakban” teltek, amelyben az új mellett a régi is tovább élt és alkotott, és – egyfajta sajátos tolvajnyelv segítségével – megtalálta a régi értékekben hívő tanítványait is. Mádl így találkozhatott még a magyar jogtörténészek legnagyobbjai közé tartozó Holub Józseffel és Degré Alajossal, a kiváló romanista Óriás Nándorral vagy éppen az ország határain túl is elismert kisebbségi jogi szakértőnek számító nemzetközi jogással, Flachbarth Ernővel.

A kegyelmi állapot azonban nem tartott sokáig, és az egyensúly éppen Mádl otléte idején tolodott el markánsan az újak felé.⁴ A változások élharcosa a 1951-1956 között dékánként fungáló Kocsis Mihály büntetőjogász, a PTE ÁJK Büntetőjogi és Eljárásügyi Tanszékének vezetője volt, aki 1939 óta tanított az egyetemen. Kocsis nemcsak a „pártszerűség” tekintetében volt „vaskalapos” – mint azt a Gál Gyula⁵ vagy Román László egyetemi oktatók előmenetelét megnehezítő intézkedései is jelezték –, de – vélhetően miután egykor maga is papnak készült⁶ – minden vallásos tevékenységet éber figyelemmel kísért. Alapelve volt, hogy „[a] vallásosság

---

² Az érettségi bizonyítvány képét l.: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc. Tudós és államférfi (Bp., MFI, 2023. 99., 30. fénykép).

³ Egyetemi személyi kartonjának jobb felső sarkában ott virított a nagy „P”-betű, l.: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc. Tudós és államférfi (Bp., MFI, 2023. 217., 55. fénykép).

⁴ Elegendő erre Benedek Ferenc, a pécsi jogi kar később nemzetközi hírű romanistája egyik mondatát felidézni, aki 1951-ben vette át a diplomáját: „Igaz, hogy egy kemény, dogmatikus légkörben működött az egyetem, de még a régi professzoraink voltak. Ezért az egyetem mindennapjaiban ebből a dogmatikus szemléletből nagyon kevés volt érezhető.” Idézi: Pókecz Kovács Attila: Benedek Ferenc életműve (1926–2007) (In: Jura 2008/2. 183.). Ellenben a tanulmányait fél évvel később, 1951 őszén megkezdő Mádl Ferenc 1954 körül keletkezett kisregényében már egészen más képet festett a pécsi jogi karról: „[N]agy igényekkel célokkal és várakozással mentem. Hisz ott előttem is ismert európai nagyságok tanítottak nemrég. Csak él még valami a szellemükből – gondoltam. De nem élt... Az egész egy marxista laktanyának tűnt, ahol a marxizmust is nagyon alacsony színvonalon oktatják. Amellett, amit a marxista írótól már a középiskolában elolvastam, alig adtak valami újat” Idézi: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc és a jocisták (In: Vigilia 2023/1. 18-25.).

⁵ Gál Gyula esetére l. bővebben: Domaniczky Endre: Gál Gyula (1926-2012) nemzetközi jogász halálának tizedik évfordulóján (Jura 2022/2. 156-162.)

⁶ Kocsis Mihály önéletrajza (1953.szeptember 25.), lelőhelye: MTAL 200 TMB 908/5. Kocsis Mihály kandidátusi védésének anyagai, 908/5. dosszié.

*a szocialista meggyőződéssel nem fér össze,*⁷ és ennek – a Párt érdekében – igyekezett is érvényt szerezni. Az egykori papnövendék Benedek Ferenc, illetve az ugyancsak élő hitben felnőtt Mádl Ferenc, akinek vallásosságára már az egyetemi vezetésben is felfigyeltek,⁸ így kerülhetett célkeresztbe.

3. Barátság és szerelem: a pécsi kiscsoport

Mádl esetében a probléma gyökere abban rejlett, hogy volt egy titkos élete. Napközben bejárt az egyetemre, kitűnő tanuló volt, ám minden szabadidejét a barátaival töltötte, akikkel – mint az az állambiztonsági jelentésekből is kiderült – egy kis csoportot hozott létre, amelyet a tagok később is „kiscsoportként” emlegettek. Ennek a Bulányi-féle mozgalomhoz tartozó körnek az elsődleges célja a katolikus önképzés, a vallásgyakorlás megszervezése, illetve az esetetek körében végzett missziós munka (az ún. „emberhalászat”) volt.⁹ Titkos misékre jártak, tiltott – magyar és idegen nyelvű – irodalmat olvastak, és – zárt körben – politikai vitákat folytattak. Mindezt a Rákosi-korszak csúcseibeiben, 1951-1953 között tették, s ami még súlyosabb: akik ebben részt vettek, a hatalom szemszögéből nézve az új rendszer nyerteseinek kellett volna, hogy érezzék magukat, hiszen fizikai munka helyett egyetemen tanulhattak. Mádl nemcsak élethosszig tartó barátságokat köszönhetett ennek a mozgalomnak (amelyet ő “a jocistákként” emlegetett), hanem a feleségével, Némethy Dalmával (1932-2019) való megismerkedését is. A fiatalok szervezkedése – bármennyire is igyekeztek észrevétlenek maradni – legalább közvetve az egyetemi vezetésnek is feltűnt. Bár konkrét információkkal kezdetben nem bírtak, Mádl tartózkodását arroganciának vélhették, pedig csak megpróbált az egyetemi közélet margóján maradni, és nem exponálni magát. Ez azonban csak időlegesen sikerülhetett, hiszen kitűnő tanulmányi eredményére és származására való tekintettel elvárták tőle a nagyobb szerepvállalást. 1953 elején így lett Mádl évfolyamfelelős, de még év közben – főként „*a politikus kiállítás hiánya miatt*” – leváltották.¹⁰ Ezt valószínűleg „csak” figyelmeztetésnek szánták, de az év tavaszán az események váratlan fordulatot vettek, és végül nyílt szakításhoz vezettek.

4. A kari jogászverseny és ami utána következett

---

⁷ Gál Gyula: Ötvenhatos emlékeim (In: Ádám Antal – Cseresnyés Ferenc – Kajtár István (szerk.): Tanulmányok az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára, Pécs, PTE ÁJK, 2006. 123.)

⁸ Vö.: “Egyik szobatársa szerint vallásos...” - írta bele az ELTE-re továbbított jellemzésébe a pécsi jogi kar személyzetise (Székely Sándor 1953.09.04-én készült jellemzése Mádl Ferencről az ELTE ÁJK Tanulmányi Osztálya számára, ELTE EL 7. ÁJK p.), Személyi iratgyűjtő 1951–1966. Marsó-Mádl). Mádl egyébként, noha nem kérkedett vele, de sohasem titkolta, hogy rendszeresen jár templomba, igaz, a barátaival leggyakrabban titkos miséken vettek részt.

⁹ L. bővebben: Domaniczky Endre: Mádl Ferenc és a jocisták (Vigilia 2023/1. 24-31.).

¹⁰ Kocsis Mihály dékán levele az Oktatási Minisztériumhoz Mádl Ferenc áthelyezése ügyében, 1953.08.28. (MNL XIX-J-5-a, 214. d., F847/855. csomó).

Történt ugyanis, hogy 1953 tavaszán Mádl – még évfolyamfelelősként – elindult a jogi kari tanulmányi versenyen. Az eredményhirdetéskor, a tanév végén azonban már csak szimpla diák volt, viszont a díjazottak egyike. Még hozzá a legfiatalabb – az egyetlen másodéves! – azok között, akik elnyerték a legmagasabb, 300.- forintos jutalmat.¹¹ Ráadásul – bár ez akkor nem kapott nyilvánosságot – a dolgozat opponensei, Hilscher Rezső és Szamel Lajos előtt - a fiatal jogász írásművét olvasva¹² - már egy magasra ívelő szakmai karrier lehetősége sejtett fel. Opponensi véleményükben ennek hangot is adtak: „[a] dolgozat szerzője igen komoly fejlődési lehetőségek elé néz, s ha komolyan folytatja tanulmányait, sokat lehet tőle várnunk. A dolgozatot valamennyi pályamunka között... a legkiemelkedőbbnek tartom.”¹³

A jogi kar vezetése tehát tisztában volt vele, hogy az egyik legkiválóbb – ha nem a legtehetségesebb¹⁴ – hallgatójuk Mádl Ferenc. Aki bár tehetséges diák és származása alapján is az új rendszer nyertesei közé tartozik, nem hajlandó mindezt felvállalni, hanem csak tudományos téren aktiválja magát. Mádl valóban így tett, és gyorsan megtalálta azokat a személyeket, akiktől valódi - sallangok és propaganda nélküli - ismereteket kaphatott. Hagyatéka alapján egyértelműen megállapítható korán elmélyülő barátsága Benedek Ferencel, akinek egyébként első tanítványai közé is tartozott.¹⁵ Kezdetől fogva érdekelte a nemzetközi jog, amelyet Flachbarth professzor, illetve tanítványa, a Mádlal késő öregségéig szívélyes viszonyt ápoló Gál Gyula adott elő. Flachbarth előadásai és kutatási témái – a nemzetközi magánjog, a kisebbségi jogok szabályozása, az európai integráció – később Mádl életművében is visszaköszönnek. Végül meg kell említeni a közigazgatási jogot, amely iránt Mádl kezdetől fogva érdeklődést mutatott. Az államigazgatási felelősség témájáról – amelyből végül nyolc éves fáradhatatlanul végzett kutatómunkája nyomán a deliktuális felelősségről szóló kandidátusi értekezése is kinőtt – Hilscher Rezső szemináriumán hallott először 1952 őszén. A professzor biztatására készített ebből egy referátumot, amelyet – a kari tanulmányi verseny kiírását olvasva – 1953 elején pályamunkává bővített.

Így kezdődött...

Majd amikor a tanulmányi verseny megnyerését követően ismét döntés elé állították, a fiatalember úgy érezte, hogy elfogyott körülötte a levegő. Kocsis dékán, aki az '50-es évek elején élet és halál ura volt a karon, valószínűleg csak rá akart ijeszteni, de Mádl mindezt egy egyre fokozódó nyomásként élhette meg, és ez az érzése az államvédelmi hatóság kiscsoport tagjai ellen folytatott nyomozása kapcsán csak fokozódhatott. Mádl ezért – mivel nem maradt más választása – döntött úgy, hogy felveszi a kesztyűt, és harcolni fog. Saját maga kérelmezte a pesti karra történő áthelyezését, amelyet a dékán elutasított. Ez szóban történt, és Kocsis nyilván újra felajánlotta a kompromisszumot, hiszen a Karnak az lett volna az érdeke, hogy

---

¹¹ Vö.: A pécsi jogi kari tanulmányi verseny eredményei 1953 c. táblázatot (Domaniczky Endre: Mádl Ferenc. Tudós és államférfi. Bp., MFI, 2023. 150.).

¹² Mádl pályamunkáját l. Domaniczky Endre (szerk.): Az ismeretlen Mádl Ferenc. Írások tőle és róla (sajtó alatt) c. kötetben.

¹³ Az opponensi véleményt Hilscher Rezső írta (ezért szól E/1 személyben), ám nemcsak ő, hanem Szamel Lajos is aláírta (ugyanis Kocsis dékán kettőjüket jelölte ki az opponenciára). Az opponensi vélemény szövegét l.: Domaniczky Endre (szerk.): Az ismeretlen Mádl Ferenc. Írások tőle és róla (Bp., MFI, 2024.).

¹⁴ Ezt még jelen tanulmány szerzője is így hallotta (Kajtár István, Kengyel Miklós, illetve Kecskés László professzoroktól), amikor diákként a karra járt.

¹⁵ Erre l. bővebben: Domaniczky Endre: 95 éves lenne “Benedek Franci” Mádl Ferenc gratuláló levele Benedek Ferenc 75. születésnapja alkalmából (forrásközlés) (Jura 2021/4. 152-156) és Domaniczky Endre: Mádl Ferenc kondoleáló levele Benedek Ferenc özvegyének (forrásközlés) (Per Aspera Ad Astra 2022/1 157-175.).

Mádl maradjon. Volt tehát mozgástér, de Mádl úgy érezte, hogy a kiegyezés csak időleges lehet, és ott helyben – szóban! – fellebbezett az oktatási miniszterhez. A konfliktus ezzel vált nyílttá és véglegesé, és az addig „atyáskodó” dékán hangneme pedig ellenségessé.

A fiatalember azonban nem adta fel: kivárta a nyári kötelező katonai kiképzés végét, és személyesen utazott fel Pestre, hogy az ELTE-n segítséget kérjen. Zaklatottságát jól mutatja, hogy az első embernek, akivel a karon találkozott, kiöntötte a szívét. Az alapján, amit mondott, tulajdonképpen nemcsak kicsaphatták, hanem le is csukhatták volna. A fiút szúrós szemmel méregető középkorú úr azonban úgy döntött, hogy mellé áll, és támogatni fogja. Mádl, aki szerencséjére a frissen hivatalba lépett pesti dékánal, Világhy Miklóssal találkozott, innentől kezdve megnyugodhatott. A pesti jogi kar nemcsak átvette, sőt, a legmagasabb ösztöndíjat folyósította a számára, de Világhy – a magyar polgári jog egyik iskolateremtő professzora és tanszékvezető egyetemi tanára – diákköröseként folytathatta a Pécsen megkezdett tudományos munkát, amely végül – a pécsi egyetem jelmondatát (*Per aspera ad astra*) valóra váltva – valóban a csillagokig vezetett.

5. Pécs és Baranya szerepe a mádli életműben

Mádl Ferenc története több szempontból is tanulságos, ezért érdemes beszélni róla a jogi kar Pécsre költözésének 100. évfordulóján. Egyfelől - makroszinten - ez már egy tisztán pécsi történet, amely azt jelzi, hogy az 1920-as évek elején a déli kulturális centrumba még vonakodva érkező pozsonyi egyetem három évtized alatt nemcsak berendezkedett a baranyai megyeszékhelyen, hanem szemléletmódjában is dél-dunántúlivá vált. Mádl története az egykarú egyetem időszakában játszódik, amikor néha-néha egy hajszálon múlt csupán, hogy az egyetem (és az annak kontinuitását biztosító jogi kar) megmarad-e vagy a többiek¹⁶ sorsára jut. A Kocsis-féle játszmák, a tanári kar megrostálása – amelynek margóján a Mádl-ügy is kipattant – lokálisak voltak, a lényegi kérdések – már ekkor is – Budapesten dőltek el, és erre a helyi vezetés nem sok ráhatással bírt. Kocsis azonban csak helyben volt „kiskirály”, ám amint egy ügynek sikerült a fővárosba eljutnia, kikerült a kontrollja alól, és onnantól kezdve már nem a téma, hanem a szembenálló felek kapcsolatrendszere számított. Így történt, hogy Mádl esetében Világhy Miklós, Gál Gyula pár évvel későbbi ügyében pedig Nizsalovszky Endre és Szamel Lajos szava döntött.

Az egyik tanulság tehát az, hogy pécsivé “idomult” egyetem hiába ágyazódott be viszonylag gyorsan a püspöki központ szövetébe, több évszázad után újra egyetemvárossá téve azt, sorsa egészen az 1970-es évekig, az egyetemi karok ki-/visszaépüléséig bizonytalan maradt, és a jövője is elsősorban a saját budapesti érdekképviselete létezésétől és erősségétől függ majd.

A történet mikroszálát Mádl Ferenc személyes története adja. Ő maga győztesen került ki ebből a konfliktusból, és a pesti jogi kar annak ellenére is befogadta, hogy diákként „csak” két évet töltött el a falai között. Miközben a váltás legfontosabb nyeresége Mádl számára a számos új lehetőségben ragadható meg, amely részben a főváros méreteiből, részben viszont a

---

¹⁶ Debrecen vagy Miskolc, ahonnan egyébként a Mádl szakmai fejlődésében is szerepet játszó Flachbarth vagy Hilscher professzorok is érkeztek.

tudományos szempontból unikálisnak számító ELTE-MTA együttműködésből következett, a kapcsolatai – bár meglazultak – sohasem szakadtak meg a pécsi alma materrel. Ennek egyrészt személyi okai voltak, hiszen a tanári kar több tagjához (Benedek Ferenchez, Rudolf Lóránthoz) baráti kapcsolatok fűzték (és a városhoz kötötte felesége rokonsága is), másrészt viszont a hagyatéka alapján egyértelmű, hogy az ELTE tekintélyes professzorának életműve a pécsi egyetemi évek intenzív útkeresésére épült rá. Vagyis annak ellenére, hogy Mádl a pesti jog kar tanáraként vált a jogtudomány nemzetközileg ismert művelőjévé, tudományos pályafutásának alapjait a pécsi jogi karon vetették meg.

Éppen ezért fontos, hogy ne csak Budapesten, hanem Pécsen is ápolják emlékét, s közben ne “csupán” - passzívan - emlékezzenek az öregdiákra, hanem - proaktív módon - azt az egyetemi polgárt lássák benne, akinek életműve összetettségénél fogva alkalmas arra, hogy a két egyetemet és kart a tudományos együttműködés új szálaival kapcsolja össze.